

Formarea poporului și a limbii române

1. Definiții

Etnogeneza (din limba greacă: *ethnos* = „popor” și *genesis* = „naștere”, „origine”) = proces de formare a unui popor.

Glotogeneza (din limba greacă: *glotta* = „limbă” și *genesis* = „naștere”, „origine”) = proces de formare a unei limbi sau a unui grup de limbi.

Protocronism = promovarea unei perspective naționaliste asupra trecutului și negarea influențelor externe în cultura românească.

2. Etnogeneza română

- romanitatea este elementul esențial al identității lingvistice și culturale a poporului român, procesul a avut o mare intensitate, limba latină pătrunzând în toate zonele din spațiul carpato-danubiano-pontic;

- etnogeneza românească a fost un proces complex, al cărui rezultat a fost apariția unui popor neolatin, singurul moștenitor al romanității orientale;

- principalele etape ale formării poporului român au fost următoarele:

I. Perioada stăpânirii romane (secolele II-III, în provincia Dacia, respectiv secolele I-VII, în zona dintre Dunăre și Marea Neagră): asupra dacilor s-a exercitat acțiunea romanizatoare a coloniștilor, a veteranilor și a administrației imperiale ⇒ apariția populației daco-romane.

II. Continuitatea daco-romanilor la nordul Dunării după retragerea aureliană (271-275): în perioada migrațiilor fenomenul romanizării i-a cuprins și pe dacii liberi.

- secolul al VIII-lea - populația daco-romană s-a transformat în români;

- totodată, s-a menținut o populație daco-romană la sudul Dunării, vlahii, vorbitori ai dialectelor limbii române: aromân, meglenoromân și istroromân.

3. Glotogeneza română

- limba română face parte, prin stratul fundamental de origine latină, din familia limbilor neolatine, alături de italiană, spaniolă, portugheză și franceză;

- structura limbii române: strat latin (60%), substrat geto-dacic (10%), adstrat slav (20%) și împrumuturi din alte limbi - neologisme (10%);

- principalele etape ale formării limbii române au fost următoarele:

I. Adoptarea de către populația din Dacia și Moesia a latinei populare (vulgare), în care s-au utilizat și cuvinte traco-dacice: aproximativ 10% din fondul lexical de bază.

II. Includerea, în secolele VIII-IX, a elementelor provenite din limba slavilor sudici: aproximativ 20% din fondul lexical de bază.

III. Împrumuturi din alte limbi în epocile modernă și contemporană (turcă, franceză, germană și engleză): aproximativ 10%.

4. Românii în izvoarele medievale timpurii

- documentele din Evul Mediu timpuriu i-au amintit pe români sub numele de *vlahi*, *volohi*, *blahi* (termeni de origine germanică, ce au desemnat populațiile romanice);

- secolul al VII-lea - în lucrarea *Istoriei*, cronicarul bizantin Theofilact din Simocatta a menționat expresia *Torna, torna, fratre!*, un îndemn rostit de către un soldat în protoromână, în perioada unei campanii a armatei bizantine împotriva avarilor, în apropierea Munților Balcani, în anul 587;

- secolul al IX-lea:

a. Theofanes Confesor a publicat lucrarea *Chronografia*;

- b. Geograful Moise Chorenati (*Geografia armeană*) a menționat „țara necunoscută ce-i zic Balak-Valahia”;
- c. Cronica turcă *Oguzname* a menționat țara vlahilor („*Ulak-ili*”) și locuitorii acesteia („*ulakes*”).
- secolul al X-lea - împăratul Constantin al VII-lea Porfirogenetul (913-959) a făcut distincția între *romei*, populația greacă, și *romani*, *vlahi*, populația vorbitoare a unor dialecte neoromanice din Imperiul Bizantin;
 - secolul al XI-lea:
- a. Cronicarul bizantin Kekaumenos (*Sfaturi și povestiri*) i-a menționat pe *vlahi* într-un „*hrisov*” (document) din anul 980, din vremea împăratului Vasile al II-lea Bulgaroctonul (976-1025);
- b. Ioan Skylites, a cărui scriere a fost inserată în cronograful lui Ghiorghios Kedrenos, a relatat că David, unul dintre frații lui Samuil, împărat la acea vreme, a fost ucis în anul 976 între Castoria și Prespa, în locul numit *Kaloi drues* (din limba greacă: „*Stejarii frumoși*”) de către *vlahii hoditai* (din limba greacă: „*vlahii călători*”);
- c. Geograful persan Gardizi (*Podoaba istoriilor*), referindu-se la români, i-a așezat între slavi (bulgari), ruși și unguri, între Dunăre și „*un munte mare*” (probabil Munții Carpați).
- secolul al XII-lea - Ioan Kynnamos (*Epitome*) a descris o campanie a împăratului bizantin Manuel I Comnen (1143-1180) împotriva maghiarilor (1167), în care a scris despre vlahi că „*se zice că sunt coloni veniți de demult din Italia*”;
 - cca. 1200 - cronicarul maghiar Anonymus, în lucrarea *Gesta Hungarorum*, a menționat prezența românilor în arcul intracarpatic, în secolul al IX-lea;
 - secolul al XIII-lea - Simon de Keza (*Gesta Hunnorum et Hungarorum*) a menționat că la venirea hunilor în Câmpia Pannonică, locuitorii orașelor s-au întors în Italia, dar vlahii, care au fost „*păstorii și agricultorii acestora*”, au rămas de bună voie în Pannonia.

5. Romanitatea românilor

- secolele XV-XVI - umaniști precum Gian Francisco Poggio Bracciolini, Flavio Biondo, Filippo Buonaccorsi, Demetrie Chalcocondil, Laonic Chalcocondil, Antonio Bonfinius, Enea Silvio Bartolomeo de Piccolomini (Papa Pius al II-lea: 1458-1464) - *Cosmografia*: 1501, Francesco della Valle (*Însemnări despre originea, obiceiurile și orașele românilor*: 1532), Nicolaus Olahus (*Hungaria*: 1536), Johannes Honterus (1542: a consemnat pe harta sa numele de Dacia) și Anton Varancsics (*Descrierea Transilvaniei, Moldovei și Țării Românești*: 1549) au fost preocupați să explice existența insulelor de romanitate din Europa de Est și să cunoască poporul român, au susținut cu dovezi originea latină a poporului român, sau semnalat elementele comune limbii latine și române și au constatat existența la românii nord-dunăreni a unei tradiții referitoare la descendența lor dintr-o colonie fondată de împăratul Traian;
- 1593-1601 - intelectualul maghiar Ștefan Szamoskozi a susținut că românii au fost urmați ai romanilor, descendența lor fiind dovedită de limbă, dar și-a schimbat poziția după unirea lui Mihai Viteazul și moartea acestuia, în epitaful *Nero versus* subliniind că românii nu au origini romane deoarece aceștia s-au retras din Dacia în vremea împăratului roman Publius Licinius Egnatius Gallienus (253-268);
- 1666 - Ioan Lucius (Lucic) a exprimat rezerve cu privire la continuitatea elementului roman după retragerea aureliană;
- secolul al XVII-lea - cronicarii sași din Transilvania Johann Troster, Benko Josef, Lucretius Toppeltinus, Martin Schmeitzel și David Hermann au susținut caracterul exclusiv latin al populației românești;
- secolele XVII-XVIII - romanitatea românilor a fost abordată de umaniști autohtoni precum: Grigore Ureche (*Letopisețul Țării Moldovei*: 1642-1647), Miron Costin (*De neamul moldovenilor*: 1687), stolnicul Constantin Cantacuzino (*Istoria Țării Românești dintru început*: 1716), Dimitrie Cantemir (*Descrierea Moldovei*: 1716; *Hronicul vechimei romano-moldo-vlahilor*: 1719-1722);
- secolul al XVIII-lea - Andrei Huszti a susținut latinitatea limbii române;
- secolele XVIII-XIX - romanitatea românilor a fost pusă la îndoială, mai ales atunci când românii din Transilvania, aflată sub stăpânire austriacă (habsburgică), și mai apoi austro-ungară, și-au cerut

drepturile naționale, aducând drept dovezi vechimea și continuitatea de locuire în spațiul românesc;

- reprezentanții Școlii Ardelene (Samuil Micu - *Istoria, lucrurile și întâmplările românilor*: 1800; Gheorghe Șincai - *Hronica românilor și a mai multor neamuri*: 1808; Petru Maior - *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*: 1812), din dorința de a demonstra vechimea și continuitatea de locuire a românilor, au pus accentul pe caracterul exclusiv latin al limbii române;
- printre contestatarii romanității românilor s-au aflat Franz Josef Sulzer (*Istoria Daciei Transalpine*: 1781), Johan Christian Engel și Robert Roesler (*Studii românești. Cercetări cu privire la istoria veche a României*: 1871), care au susținut că poporul român s-a format la sud de Dunăre, de unde ar fi migrat către nord în secolul al XIII-lea (Teoria Imigraționistă sau Teoria Roesleriană);
- a doua jumătate a secolului al XIX-lea - Teoriei Imigraționiste i-au răspuns istorici români precum Bogdan Petriceicu Hașdeu (*Pierit-au dacii?*: 1860) și Alexandru Dimitrie Xenopol (*Teoria lui Roesler. Studii asupra stăruinței în Dacia traiană*: 1884; *Istoria românilor din Dacia traiană*: 1888-1893), care au argumentat științific netemeinicia acestei teze, susținând Teoria Continuității (sau Teoria Autohtonistă), bazată pe dovezi ce au atestat originea latină și continuitatea de locuire a românilor;

Argumente care susțin Teoria Imigraționistă (Teoria Roesleriană)	Argumente care susțin Teoria Continuității (Teoria Autohtonistă)
1. Dacii au fost exterminați ca popor după cucerirea romană.	1. Geto-dacii au continuat să trăiască în Dacia după cucerirea romană, procesul de romanizare fiind ireversibil.
2. Românii nu se trag din coloniști romani din Dacia, provincia fiind părăsită de toți locuitorii după retragerea aureliană.	2. Daco-romanii au reprezentat populația rămasă după retragerea aureliană.
3. 165 de ani de ocupație romană nu au fost suficienți pentru romanizare.	3. Poporul român s-a format la nord și la sud de Dunăre și nu există nici o dovadă a imigrării acestuia la nord de Dunăre.
4. Românii s-au format la sud de Dunăre, de unde au imigrat la nord în secolul al XIII-lea.	4. Au fost păstrate toponimia (Napoca, Drobeta și Apulum) și hidronimia (Alutus - Olt, Maris - Mureș, Samus - Someș și Crisius - Criș) romane.
5. Lipsesc mențiuni scrise despre români, anterioare secolului al XIII-lea.	5. Au fost descoperite ceramică (Brateiu, Sporu de Câmpie, Verbița, Sărata Monteoru, Porolissum și Romula), unelte agricole și obiecte de cult creștine (Cluj-Napoca, Alba Iulia, Biertan și Dej) din secolele IV-VIII, numeroase dovezi arheologice demonstrând continuitatea de locuire la nord de Dunăre.
6. Formarea poporului român la sud de Dunăre a fost dovedită de adoptarea ortodoxiei.	6. Anonymus și alți cronicari medievali au oferit informații referitoare la existența poporului român la nord de Dunăre.

- 1871-1876 - August Treboniu Laurian a publicat *Dicționarul limbii române*;
- 1885 - Dimitrie Onciul (*Scrieri istorice*) a considerat că românii s-au format la nord și la sud de Dunăre, evidențiind rolul geto-dacilor, romanilor și slavilor în etnogeneza românească;
- secolul al XX-lea - istorici precum Vasile Pârvan (*Începuturile vieții romane la gurile Dunării*: 1923), Constantin C. Giurescu (*Istoria românilor*: 1934-1935), Nicolae Iorga (*Istoria românilor*: 1936-1939), Gheorghe Brătianu (*O enigmă și un miracol istoric: poporul român*: 1937) și Adolf Armbruster (*Romanitatea românilor. Istoria unei idei*: 1972) au susținut romanitatea românilor utilizând noi argumente științifice în lucrările lor;

- a doua jumătate a secolului al XX-lea - problema romanității românilor a fost abordată în contextul subordonării regimului comunist autohton față de U.R.S.S. prin exagerarea rolului slavilor în formarea poporului și a limbii române (Mihail Roller - *Istoria României*: 1947) și prin **protocronism** (Nicolae Densușianu - *Dacia preistorică*: 1913);
- 1996 - scriitorul Lucian Boia (*Istorie și mit în conștiința românească*) a arătat cu privire la romanitatea românilor că „singura raportare la origini este oferită de limbă”.

Pentru o mai bună înțelegere a subiectului studiat vizionați următoarele videoclipuri:

<https://www.youtube.com/watch?v=VAPWtW9HIT4>

<https://www.youtube.com/watch?v=SBJE5DTBQ7E>

BIBLIOGRAFIE:

1. Dumitrescu, Doru, Manea, Mihai, *Mic dicționar enciclopedic de termeni istorici*, Editura Meronia, București, 2008.
2. Barnea, Alexandru (coordonator), Manea, Vasile Aurel, Palade, Eugen, Teodorescu, Bogdan, *Istorie: Manual pentru clasa a XII-a*, Editura Corint, București, 2007.
3. Petre, Zoe (coordonator), Căpiță, Carol, Stănescu, Ecaterina, Lung, Ecaterina, Livadă-Cadeschi, Ligia, Ciupală, Alin, Țurcanu, Florin, Vlad, Laurențiu, Andreescu, Sorin, *Istorie: Manual pentru clasa a XII-a*, Editura Corint, București, 2008.
4. Adăscăliței, Felicia, Lazăr, Liviu, *Istorie: Manual pentru clasa a XII-a*, Editura Corvin, Deva, 2007.
5. Băluțoiu, Valentin, Grecu, Maria, *Istorie: Manual pentru clasa a XII-a*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 2007.
6. Scurtu, Ioan, Cristea, Niculae, Curculescu, Marian, Dincă, Constantin, Soare, Aurel Constantin, *Istorie: Manual pentru clasa a XII-a*, Editura Economică Preuniversitară, București, 2008.
7. Dondorici, Florentina, Lica, Elena Emilia, Poamă, Emil, Ionescu, Vasile, Osanu, Octavian, Stoica, Relu, *Istorie: Manual pentru clasa a XII-a*, Editura Gimnasium, București, 2008.
8. Stan, Magda, Vornicu, Cristian, *Istorie: Manual pentru clasa a XII-a*, Editura Niculescu ABC, București, 2015.
9. Bărbulescu, Mihai, Deletant, Dennis, Hitchins, Keith, Papacostea, Șerban, Teodor, Pompiliu, *Istoria României*, Editura Corint Educațional, București, 2014.
10. Giurescu, Constantin C., *Istoria Românilor*, Editura ALL, București, 2019.
11. Constantiniu, Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2008.
12. Bulei, Ion, *O istorie ilustrată a românilor*, Editura Litera, București, 2018.
13. Djuvara, Neagu, *O scurtă istorie ilustrată a românilor*, Editura Humanitas, 2013.
14. Pop, Ioan-Aurel, *Scurtă istorie a românilor*, Editura Litera, București, 2019.
15. Hitchins, Keith, *Scurtă istorie a României*, Editura Polirom, Iași, 2015.
16. Petolescu, Constantin C., *Formarea poporului român și a limbii române*, Editura Enciclopedică, București, 2019.
17. Pop, Ioan-Aurel, *De la romani la români*, Editura Litera, București, 2019.